

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма

Рада Стијовић

Ословавање црквених великодостојника . . . 1

Преиспитивања

Владо Ђукановић

Лакше је с девојкама него с момцима... . . . 2

Предлози

Драгољуб Петровић

Лексичка белешка: праворек (праворијек), не
правогорор? 5

Осветљавање

Јована Јовановић

Друшћивено-културне иновације и божаћење
лексичког сисџема срџског језика 6

Ружица Левушкина

Називи за свещџеника и свещџеничке чинове
у срџском језику 11

Владан Јовановић

Од суштџе исџине до суштога (џрилоџ лексичко-
семанџичком оџису џридева суштџи) 16

Драгана Цвијовић

Да ли је џосџода доџла или су џосџода доџла? . 20

Милорад Телебак

Језичко „џуџовање” џо Србији и Црној Гори
(о деклинаџији неких џоџонима и извођењу
еџника и кџеџника) 24

Запазили смо

Радојица Јовићевић

Власџи џаџе, а не Царсџиво мрака (Срџски џре-
вод наслова драме Лава Николајевиџа Толсџоја
Власџџ тџми) 28

Поводом...

Даринка Гортан Премк

Речи џод луџом 35

Мали савети

Одлуке Одбора за сџанџарџизаџију срџског
језика 42

Повеље Маџице срџске за неџовање језичке
кулџуре 45

Писџи о језику 54

ДА ЛИ ЈЕ ГОСПОДА ДОШЛА ИЛИ СУ ГОСПОДА ДОШЛА?

Често нисмо сигурни да ли уз именице као што су *џосџода*, *сирочад*, *унучад*, *чељад* и сл. предикат стоји у једнини или у множини. О конгруирању са збирном именицом у српском језику доста се писало.¹ У литератури се истиче да је са њима могуће двојачко слагање предиката: по значењу (логичко) и обликом (граматичко). Дакле, предикат се уз ове именице употребљава у множини јер субјекат значи множину референата, или у једнини јер субјекат има облик једнине: *Сва чељад је дошла* (граматичко слагање јер је именица у једнини) или *Сва чељад су дошла* (семантичка конгруенција јер знамо да има више од једног референата).

1. Граматичка конгруенција

Код збирних именица на *-је* идеја скупа као целине је веома изражена, те предикат ових именица увек стоји у једнини: *Грање је ојало* (интернет); *Камење је вредно 300 милиона долара* (СрпКор); *Лишће је пожутило* (интернет); *Цвеће је процветало* (интернет).

И предикат збирних именица деривираних другим творбеним формантама, нпр. на *-еж*, *-ија*, *-ина* и *-ство* најчешће стоји у једнини:

-еж: *Младеж удружена у Пејефи клуб даноноћно је расправљала о судбини Мађарске* (СрпКор); *Градска младеж мушког пола била је више него преко ушцу позаљубљивана у секретарицу месног комитетна комуналаца* (СрпКор);

-ија: *Млађарија је била веома необазрива кад је ипак нешто смислила* (СрпКор); *Сеоска манђуарија је уништавала младунце и жнезда* (СрпКор); *Ситуденарија је, под аркадама, непрекидно њевала* (СрпКор);

-ина: *Све је то била заузела круйна варошка џосиоштина* (СрпКор); *Грађанштина је своје обреде уздигла на ниво религије* (СрпКор); *Малограђанштина је смрти духовног живоша* (СрпКор);

-ство: *Грађанство је било преслабо да политички оствари своје тежње* (СрпКор); *Грађанство је узмирано* (СрпКор); *Велико њлемство је још имало старије и млађе ђране* (СрпКор); *Војно руководство у овој фази је било без војних лица* (СрпКор); *Чиновништво је било подмиљиво и искварено* (СрпКор).

¹ Стевановић 1936: 202–206; Маретић 1936: 434; Пецо 1956: 245; Барић и др. 1979: 341; Прањковић 1984: 174–175; Пипер и др. 2005: 883, 887–889, 906, 909–910; Симић 2007: 5–14; Стиловић 2013: 229–237 и др.

И друге именице које реализују збирно значење, нпр. лексичке збирне именице као што су *дружина*, *народ*, *йородица*, *раја*, *роба* слажу се са предикатом у једнини, јер се замишља садржај тих збирних именица, а не сам збир.

Дружина је оџкрила йрави мајдан дрва (СрпКор); *И док је дружина йре-лазила, йевали су неку веселу йесму* (СрпКор); *По селима се народ враћао својим сџарим ѓосйодарима* (СрпКор); *Али је народ сџизао са свих сџрана* (СрпКор); *Породица се као йородица уѓасила* (СрпКор); *Скуйила се йородица* (СрпКор); *Њеѓова йородица је оџкрила ову чињеницу* (СрпКор); *Раја је нейослуцина и неваљала* (СрпКор); *Сџиѓла је роба* (интернет).

2. Семантичка конѓруенција

О слагању са збирним именицама типа *браћа*, *власџела*, *ѓосйода*, *деца* у литератури такође постоје опречна мишљења. Поједини лингвисти (МАРЕТИЋ 1931/1936: 401; БАРИЋ и сар. 1979: 341) сматрају да се наведене именице у примерима типа: *Браћа су йевала*; *Деца су несџашина*, у роду и броју слажу с предикатним речима у једнини женског рода, док други (ПРАЊКОВИЋ 1984: 175) сматрају да се слажу са предикатним речима у множини мушког рода. Збирне именице *браћа*, *власџела*, *ѓосйода*, *деца* означавају множину од *браџ*, *деџе* и сл., те према томе предикат стоји у множини: *Браћа йевају* (интернет); *Деца иѓрају* (интернет); *Деца су једна сџисфакција* (СрпКор). Међутим, именица *власџела* јавља се и у једнини јер означава један сталеж, дакле, један појам: *Срџска власџела је имала великоѓ уџицаја на државне йослове*; *Збоѓ чеѓа је власџела незадовољна*? У примеру типа: *Нека власџела су се йосле цареве смрџи одмеџнула од ценџралне власџи* – иста именица не означава више цео сталеж (то јасно говори и заменица *неки*) већ један број људи који је припадао властeosком сталежу, дакле, множину од именице *власџелин*, па се ни глагол у једнини уз ову именицу не би могао употребити.

Контекстуалне реализације из различитих извора (СрпКор) показују да су ипак чешћи случајеви слагања збирне именице са предикатом у множини, дакле, заступљенија је семантичка конѓруенција:

Јер никада браћа йо нису ни била; *Градила су ѓа браћа Лукић из Великоѓ Села*; *Власници кафане били су браћа Николић*; *Међу њима су се нашла и браћа Сџефан и Лазар Мусић*; *Док је велика власџела била укључена у државне йослове, сџџни йоседници служили су владару као раџници*; *Уђе са њима заједно у ѓлавну одају, ѓде су већ седела ѓосйода и йосади их уврх сџола йоред себе*; *Госйода су сиѓурно знала неку йајну*; *Госйода су била љубазна да јој йонекад йозајмљују романе*; *Међуџим, искрсло је једно йиџање на које ѓосйода нису ѓледала олако*; *Мој оџац би исџо йако био задовољан да су ѓосйода боѓџија*; *Сва су деца дошла на свеџ йосле моѓ одласка из Беоѓрада*; *Школска деца су ишла мирно*.

3. Семантичка и граматишка конвенција

Код збирних именица на **-ад** очекује се да је предикат обичнији у множини јер често функционишу као суплетивна множина именицама у једнини које немају регуларне, системске облике множине, међутим, срећу се и у једнини: *Њеџова сирочад џладују / Њеџова сирочад џладује; Телад је љасла / Телад су љасла или Дуџмад је сиџина / Дуџмад су сиџина*.

Евидентно је да, и када се слаже у једнини, и када се слаже у множини, и по облику и по значењу, збирна именица, нпр. *џелад*, односно оно што се именује њоме у свим граматичким контекстима, означава се као мноштво, скуп, целина, јединост онога што је означено лексемом *џелад*. То важи и за остале збирне именице на **-ад** код којих постоји могућност слагања и у једнини и у множини. Међутим, као што смо приметили, у литератури није уједначено мишљење у вези с тим који је облик глагола обичнији у слагању са збирном именицом. Поједини аутори наводе да је данас обичније слагање са предикатом у множини (СТЕВАНОВИЋ 1936: 202–206; ПЕЦО 1956: 245; СИМИЋ 2007: 14), мада није неуобичајено да се јави и у једнини. О наведеној појави сведоче и бројне контекстуалне реализације из различитих извора:

-ад: *То не забрањује ујоџребу меџалних џредеџа, као џиџо су дуџмад; А дуџмад су му била заџивена риџмичним редом (СрпКор); Пусџиџиџе џруџџе, да џа звџерад разнесу (Љуб., РМС); А око ваџре је уџлаџено рикала и урлала сиџраџина зверад (Црњ. 2, РСАНУ); Где неџуди нису сиџиџли, џаџчад су развукла (СрпКор); Прасад су уџинула (СрпКор); Телад су џеџка од 12 до 15 килоџрама (СрпКор); Кроз разваџену оџраду, између џробова, џелад је начинила сиџазе (СрпКор).*

Семантичка опозиција на релацији семантичка једнина – семантичка множина игра значајну улогу у конгруирању са збирном именицом. То значи да је семантички критеријум пресудан иако је системски (граматички) облик множински, односно конгруентни облик у функцији предиката је у множини, нпр. *Деца су оџиџила*. Међутим, када наведене семантичке опозиције од речи истог гнезда / корена нема, онда конгруентни глаголски облик у функцији предиката остаје у једнини: *Друџџиво је доџило / оџиџило*.

И з в о р и :

Интернет: Корпус сачињен на основу примера преузетих из разних текстова са интернета.

РМС: *Речник срџскохрваџскоџ књижевноџ језика*, Матица српска и Матица хрватска (I–III), Нови Сад – Загреб, Матица српска (IV–VI), Нови Сад, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник срџскохрваџскоџ књижевноџ и народноџ језика*, I–XIX, Српска академија наука и уметности, Београд, 1959–.

СрпКор: Електронски *Корџус савременоџ срѣскоџ језика* Математичког факултета Универзитета у Београду, под руководством Душка Витаса.

Л и т е р а т у р а :

- БАРИЋ и сар. 1997: Eugenija Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- МАРЕТИЋ 1931/1963: Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- ПЕЦО 1956: Асим Пецо, Облици колективних именица на -ад, *Наџ језик* VII/7–10, 234–246.
- ПИПЕР и сар. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Таназић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синѣакса савременоџа срѣскоџ језика, Просѣа реченица*, у редакцији академика Милке Ивић, Прилози граматици српскога језика, Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, Београд.
- ПРАЊКОВИЋ 1984: Иво Прањковић, Збирне именице и категорија броја у хрватском или српском језику, *Научни сасѣанак слависѣа у Вукове дане* 13/1, 171–175.
- СИМИЋ 2007: Радоје Симић, Род у множинским облицима именица на -ад, *Научни сасѣанак слависѣа у Вукове дане* 36/1, 5–14.
- СТЕВАНОВИЋ 1936: Михаило Стевановић, Предикат збирних именица, *Наџ језик* IV, 1936, 202–206.
- СТИЈОВИЋ 2013: Рада Стијовић, Колебања у употреби збирних бројева у светлу развоја књижевнојезичке нормe, *Научни сасѣанак слависѣа у Вукове дане* 42/1, 229–237.

